



جرایم زیست محیطی فراملی به سوی جرم شناسی جهان بوم

مؤلف

راب وایت

برگردان

حمیدرضا دانش ناری



پلیس بین الملل ناجا

سرشناسه	: وایت، رابرت داگلاس، ۱۹۵۶ - م. White, R. D. (Robert Douglas)
عنوان و نام پدیدآور	: جرایم زیست محیطی فراملی: به سوی جرم‌شناسی جهان‌بوم/مولف راب وایت؛ ترجمه حمیدرضا دانش‌ناری.
مشخصات نشر	: تهران: روناس، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری	: ۲۳۹ص.: جدول.
شابک	: 978-964-7587-95-2
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: عنوان اصلی: Transnational Environmental Crime: toward an eco-global criminology, 2011.
یادداشت	: کتابنامه: ص. [۲۲۰ - ۲۳۹].
عنوان دیگر	: به سوی جرم‌شناسی جهان‌بوم.
موضوع	: جرایم زیست محیطی
موضوع	: عدالت زیست محیطی
شناسه افزوده	: دانش‌ناری، حمیدرضا، مترجم
رده بندی کنگره	: HV ۶۴۰۱/۲ج۴ ۱۳۹۴
رده بندی دیویی	: ۳۶۴/۱۸
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۶۰۵۲۸۶



پلیس بین الملل ناجا نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران

عنوان کتاب: جرایم زیست محیطی فراملی: به سوی جرم‌شناسی جهان بوم

مولف: راب وایت

برگردان: حمید رضا دانش ناری

ناشر: چاپ و نشر روناس

ناظر علمی: دکتر علی سعادت

ویراستار علمی و ادبی: قادر زارع مهدوی

طراح گرافیک: صابر طالبی

شابک: 978-964-7587-95-2

صاحب امتیاز: پلیس بین الملل ناجا

شمارگان: انتشار محدود

قیمت: ۱۶۰۰۰ تومان

چاپ اول: ۱۳۹۴

«کلیه حقوق این اثر به پلیس بین الملل ناجا تعلق دارد»

نشانی: تهران-خیابان ولیعصر - خیابان عطار نیشابوری - مجتمع ۱۲ فروردین

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: چاپ و نشر ناجا

تقديم به:

پدرم، سایه مدام و مادرم، مهر تمام...



۵





پلیس بین الملل ناچا

فهرست

فهرست مطالب

- دییایچه پروفیسور راب وایت برای برگردان فارسی کتاب ۱۳
دییایچه مترجم برای چاپ نخست: درباره جرم‌شناسی جهان‌بوم ۱۷
پسگفتار ۲۲

فصل اول-جرم زیست‌محیطی فراملی

- درآمد ۲۷
جرم زیست‌محیطی فراملی ۳۰
انواع جرایم زیست‌محیطی فراملی ۳۷
بافت جرایم زیست‌محیطی فراملی ۴۱
پژوهش در حوزه جرایم زیست‌محیطی فراملی ۴۷
برآمد ۵۲

فصل دوم-جرم‌شناسی جهان‌بوم

- درآمد ۵۷
مفهوم‌سازی ضرر زیست‌محیطی ۵۸
مفهوم بوم در جرم‌شناسی جهان‌بوم ۶۵
بازپژوهی جهان در جرم‌شناسی جهان‌بوم ۷۲
برآمد ۸۱

فصل سوم-تغییرات اقلیمی

- درآمد ۸۷
تغییرات اقلیمی ۸۸
ارتباط تغییرات اقلیمی و جرم‌شناسی ۹۱
ضررهای متناقض‌نما ۱۰۱
برآمد ۱۰۸

فصل چهارم- تنوع زیستی

- درآمد ۱۱۳
تنوع زیستی ۱۱۵
تنوع زیستی و گیاهان ۱۱۹
تنوع زیستی و حیوانات ۱۳۰
برآمد ۱۳۹

فصل پنجم-پسماند و آلودگی



۱۴۵	درآمد
۱۴۶	پسماند و آلودگی
۱۵۳	دفع زباله و کاهش ضرر
۱۵۷	تولید پسماند و تغییرات اقلیمی
۱۶۲	پسماند و روابط قانونی - غیرقانونی
۱۶۵	برآمد

فصل ششم - بزهکاران

۱۷۱	درآمد
۱۷۲	چشم اندازهای نظام مند به مسئولیت
۱۸۲	پژوهشی پیرامون بزهکاران جرایم زیست محیطی
۱۹۱	تبانی شرکت ها با دولت ها
۱۹۴	برآمد

فصل هفتم - بزه دیدگان زیست محیطی

۱۹۹	درآمد
۲۰۱	دیگر بزه دیدگان
۲۰۴	بزه دیده شناسی زیست محیطی
۲۱۷	سیاست های دانش بنیان
۲۲۳	برآمد

فصل هشتم - پاسخ های عدالت کیفری

۲۲۷	درآمد
۲۲۸	ضابطان زیست محیطی
۲۳۵	کیفرها و نظام جبران خسارت
۲۳۸	سنجش میزان ضررهای زیست محیطی
۲۴۵	برآمد

فصل نهم - فعالیت باوری فراملی

۲۵۱	درآمد
۲۵۳	برانگیختن احساسات بین المللی به مثابه ابزار عملی فعالیت های فرامرزی
۲۵۶	چارچوب اخلاقی فعال باوری زیست محیطی فراملی
۲۶۰	فعال باوری زیست محیطی، جرم و جرم انگاری
۲۷۰	برآمد
۲۷۵	فهرست منابع





پلیسی بین الملل ناچا

پیشگفتار



دیباچه پروفیسور راب وایت برای برگردان فارسی کتاب

جرم‌شناسی به مثابه یک قلمروی مطالعاتی به‌طور فزاینده توجه خود را معطوف به مسائلی چون تخریب محیط‌زیست، از بین رفتن گونه‌های گیاهی و جانوری و پدیده گرم شدن کره زمین کرده است. با وجود این، «محیط‌زیست طبیعی» محور مطالعاتی مورد علاقه جرم‌شناسان در این حوزه است.

جرم زیست‌محیطی فراملی شامل رفتارهای متنوع و زیان‌بار و بزه‌دیدگی نشأت‌گرفته از استفاده و بهره‌برداری از طبیعت است. برخی از این جرایم عبارتند از:

- فروش غیرقانونی حیوانات و گیاهان: ماهی‌گیری غیرمجاز، فروش الوار و تجارت غیرقانونی حیوانات وحشی.
- جرایم مرتبط با آلودگی‌های زیست‌محیطی: دفع غیرقانونی و انتقال آلودگی از طریق آب، هوا و زمین به‌واسطه فعالیت‌های صنعتی.
- حمل و نقل مواد ممنوع: انتقال غیرقانونی مواد پرتوزا و پسماندهای خطرناک.

جرم زیست‌محیطی می‌تواند بر اساس مفاهیم مضیق قانونی یا با توجه به

چشم‌اندازهای مفهوم ضرر تعریف شود. جرم‌شناسی سبز که به مطالعه ضررهای زیست‌محیطی (در این بستر، ضرر مفهومی عام‌تر از جرایم تعریف‌شده در سیاهه قوانین جنایی دارد)، کنش‌گران این حوزه (مطالعه ضابطان قضایی، نظام تعقیب کیفری و رویه‌های تعیین کیفر) و قوانین محیط‌زیست (سامانه‌های کیفری، مدنی و اداری که از یک‌سو، جهت حفظ و مدیریت محیط‌زیست و گونه‌های جانوری و گیاهی و از سوی دیگر، جهت مقابله با پیامدهای زیست‌محیطی حوزه‌های صنعتی تشکیل می‌شوند) می‌پردازد، به دنبال توسعه نظام جرم‌انگاری در این حوزه است.

جرم‌شناسی جهان‌بوم به مثابه بخشی از جرم‌شناسی سبز نیز چارچوبی تحلیل‌مدار است که در ارزیابی ماهیت ضرر زیست‌محیطی به مسائل بوم‌شناسانه، فرایندهای فراملی و موازین عدالت توجه می‌کند. بر اساس نتایج پژوهش‌های این رشته مطالعاتی بسیاری از فعالیت‌های زیست‌محیطی، حتی در فرض آسیب رساندن به انسان‌ها، زیست‌بوم‌ها و حیوانات، قانونی تلقی می‌شوند. بر این اساس، علاقه مطالعاتی این حوزه، نه تنها بررسی دغدغه‌های جرم‌شناسی جریان غالب در خصوص رفتارهای غیرقانونی یا در نظر گرفتن طبیعت به مثابه یک منبع بهره‌برداری است، بلکه به مداخله‌های قانونی و غیرقانونی انسان‌ها - که منجر به ضررهای زیست‌محیطی می‌شود - نیز توجه می‌کند.

ارائه تعاریف موسع‌تر از حقوق، جرم و عدالت در قلمروی جرم‌شناسی مستلزم بسط مفهوم «بزه‌دیده» می‌باشد؛ بنابراین، در صورتی می‌توان این مفاهیم را گسترش داد که بتوان در برخی فروض، غیر انسان را نیز بزه‌دیده نامید. این بدان معناست که در شرایط مشخص می‌توان حیوانات، گیاهان و زیست‌بوم‌ها را بزه‌دیده جرایم زیست‌محیطی قلمداد نمود. به رسمیت شناختن «بزه‌دیده غیر انسان» جهت درک تأثیر ضرر زیست‌محیطی بر انسان‌ها و دیگر موجودات زنده ضروری است.

در سال‌های اخیر شاهد همکاری نهادهای بین‌المللی، سازمان‌های دولتی و غیردولتی و دولت‌ها جهت مقابله با جرایم زیست‌محیطی بوده ایم. به عنوان مثال، در



حال حاضر، تلاش اصلی، برقراری ارتباط میان نهادهای فعال این حوزه است. این امر جهت مقابله با قاچاق چوب، جرایم حوزه شیلات، آلودگی‌ها، شکار غیرقانونی و تجارت پلنگ در آسیا و حفاظت از فیل‌ها و کرگدن‌ها صورت می‌گیرد. مقابله با جرایم این قلمرو، اغلب و به طور فزاینده مستلزم همکاری‌ها و پاسخ‌های جهانی است. جهت کارایی این راهبرد مقابله‌ای، نهادهای زیست‌محیطی باید از تمامی ظرفیت‌ها استفاده کنند، به فعالان محیط‌زیست آموزش‌های علمی لازم را ارائه دهند و با همکاران خود در سطح جهان در ارتباط باشند.

جهانی شدن، افراد و پدیده‌های مختلف را در سطح جهان به یکدیگر پیوند داده است. به عنوان مثال، بسیاری از تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان از طریق زنجیره پیچیده کالاها که مرزها را درمی‌نوردد، با هم در ارتباط اند. همان‌طور که ساخت یک خانه امن ممکن است، منزل دیگری را با خطر مواجه کند، انتقال پسماندهای سمی کشورهای توسعه‌یافته به کشورهای ناپرخوردار، آن‌ها را در معرض خطر قرار می‌دهد. ضرر، پیامد رفتاری عامدانه یا همراه با تسامح است. با وجود این، جرم زیست‌محیطی مشکلی جهانی است؛ به طوری که هیچ‌کس نمی‌تواند در قبال آن بی‌اعتنا باشد.



به عنوان مثال، کشور ایران با رشته‌کوه‌های ناهموار، جنگل‌های بارانی انبوه، بیابان‌ها و دریاچه نمک، زیست‌گاه بسیاری از گونه‌های جانوری و حیوانی و میلیون‌ها انسان است. اکنون می‌توان این پرسش را مطرح کرد که وضعیت محیط‌زیست در ایران چگونه است؟ ساکنان بومی ایران، کشورهای همسایه و البته تمامی مردم جهان باید نگران وضعیت محیط‌زیست در ایران باشند. آلودگی، جنگل‌زدایی، کمبود آب یا خطر انقراض یوزپلنگ ایرانی، گرچه در این کشور اتفاق می‌افتد اما تأثیر بسیاری بر محیط‌زیست جهانی خواهد داشت. بنابراین با در نظر گرفتن این نکته مهم که سلامت و شادابی محیط‌زیست در ایران و تخریب آن بر محیط‌زیست جهانی اثرگذار است، می‌توان چنین گفت که در این بستر همه افراد جهان در ایران زندگی می‌کنند و همه ما ایرانی هستیم. این نکته زمانی شکل واقعی‌تر به خود می‌گیرد که تأثیر گرم شدن

کره زمین بر تغییرات اقلیمی را به یاد آوریم.

مشکلات جدی زیست‌محیطی در سطح محلی، منطقه‌ای و فرامرزی، علاوه بر آن‌که بر انسان‌ها و گونه‌های جانوری و گیاهی اثر می‌گذارد، ناعادلانه، غیرقانونی و تحمل‌ناپذیر نیز انگاشته می‌شود. بنابراین، می‌توان چنین نتیجه گرفت که تخریب محیط‌زیست در ایران بر زندگی تمامی افراد خارج از این کشور اثر می‌گذارد؛ همان‌طور که تغییرات زیست‌محیطی در هر نقطه‌ای از جهان بر ایرانیان اثر خواهد داشت.

کیفیت محیط‌زیست در مکانی که در آن زندگی، کار و تفریح می‌کنیم، با سلامت ما دارای ارتباط مستقیم است. از این‌رو، تمامی ما مسئول حفظ طبیعت هستیم؛ زیرا این طبیعت است که به ما زندگی داده است.

جهت حفظ طبیعت باید تلاش‌هایی صورت گیرد و کارایی راهبردهای اتخاذ شده مستلزم توجه به نیازها و مسائل بنیادی زیست‌محیطی است. این تلاش، رسالت ایرانیان و تمامی مردمان جهان می‌باشد و برای کره زمین و جزء جزء بخش‌های آن ضروری است. از این‌رو، خوب است این امر را از یکدیگر فراگیریم.

در پایان مراتب خرسندی خود را از ترجمه کتاب «جرایم زیست‌محیطی فراملی: به سوی جرم‌شناسی جهان‌بوم» توسط دوست عزیزم، «حمیدرضا دانش‌ناری» اعلام می‌دارم. ترجمه آثار علمی موجب انتقال دانش میان پژوهش‌گران ایرانی و اساتید و اندیشمندان دیگر کشورها از جمله استرالیا می‌شود. بدون شک، جهت تبادل اطلاعات علمی، مترجم نقشی اساسی و مهم دارد و موجب ایجاد رابطه علمی میان مؤلف یک اثر با پژوهش‌گران دیگر می‌شود. به همین دلیل، از «حمیدرضا» که مشتاقانه و با جدیت بسیار این کار را به انجام رساند، تشکر می‌کنم.

راب وایت

دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تاسمانیا، استرالیا



دیبچه مترجم برای چاپ نخست: درباره جرم‌شناسی جهان بوم

۱- امروزه گرم شدن کره زمین، ریزش باران‌های اسیدی^۱ و آلودگی‌های آب و هوا به بخشی از زندگی بشری تبدیل شده است. این امر، موجب رشد آمار سقط جنین، تولد نوزادان معلول، انواع حساسیت‌ها، سر درد و بسیاری از گونه‌های سرطان‌ها گشته است. توجه به این پیامدها، موجب شده تا جرم‌شناسان انتقادی^۲ از یک سو، در خصوص چگونگی ارتکاب این جرایم، میزان آلودگی، پیش‌گیری و نظام ضمانت اجراهای کیفری به تحقیق پردازند و از سوی دیگر، گرایش جدیدی در قلمرو این رشته مطالعاتی به نام **جرم‌شناسی سبز**^۳ طرح‌ریزی کنند. این قلمروی مطالعاتی با

۱- Acid rains

^۲ - جرم‌شناسی انتقادی به مثابه جدیدترین رویکرد در جرم‌شناسی عصر حاضر به اقتصاد سیاسی جرم و عدالت کیفری نظر دارد. آغازگر مباحث مربوط به جرم‌شناسی انتقادی در کشور، استاد عالم، اخلاق‌مدار و ارجمند، جناب آقای دکتر علی حسین نجفی ابرندآبادی بوده اند. ایشان با طرح اندیشه‌های انتقادی در کلاس‌های درس جرم‌شناسی و به ویژه در چاپ سوم (۱۳۹۳) کتاب دانشنامه جرم‌شناسی، به حق، پیشگام این قلمروی مطالعاتی در کشور و راهنمای پژوهش‌گران این عرصه به شمار می‌روند. برای مطالعه بیشتر در این زمینه ببینید: علی حسین نجفی ابرندآبادی و حمید هاشم بیگی، دانشنامه جرم‌شناسی، انتشارات گنج دانش، تهران، چاپ سوم، ۱۳۹۳؛ علی صفاری، «درآمدی بر جرم‌شناسی انتقادی و انواع آن»، در علوم جنایی، مجموعه مقالات در تجلیل از استاد دکتر محمد آشوری، سمت، تهران، چاپ اول، ۱۳۸۹؛ والتر دکسردی، جرم‌شناسی انتقادی معاصر، ترجمه و تحقیق مهرداد رایجیان اصلی و حمیدرضا دانش ناری، دادگستر، تهران، چاپ اول، ۱۳۹۲.

^۳ - جهت آشنایی هرچه بیشتر با این بحث، ببینید: حمیدرضا گرجی فرد، «جرم‌شناسی سبز و جرایم زیست‌محیطی»، پایان‌نامه دوره کارشناسی ارشد حقوق محیط‌زیست، دانشگاه شهید بهشتی، بهمن ۱۳۹۲؛ حمیدرضا دانش ناری، «رویکردی انتقادی به جرایم زیست‌محیطی فرامرزی»، فصلنامه مطالعات بین‌المللی پلیس، شماره ۱۵، دوره چهارم، پاییز ۱۳۹۲.



قدمتی نزدیک به بیست و چهار سال، با تکیه بر ضررهای زیست‌محیطی، به دنبال ارتقای آسیب‌ها، قوانین و ضابطه‌های زیست‌محیطی است. به عبارت دیگر، این رشته مطالعاتی با توجه به ماهیت روابط انسان و طبیعت، تفکری انتقادی نسبت به جهان طبیعی و اجتماعی دارد. از نقطه نظر مفهومی، می‌توان گفت که جرم‌شناسی سبز به معنای بررسی آسیب‌ها و جرایم زیست‌محیطی از نقطه نظر رویکردهای جرم‌شناسانه است. رسالت جرم‌شناسی سبز که از آن به **جرم‌شناسی زیست‌محیطی**^۱ نیز یاد می‌شود، پژوهش در حوزه جرایم زیست‌محیطی فرامرزی است.

۲- جرایم زیست‌محیطی یا بزه‌های سبز^۲ ناظر بر فعل یا ترک فعل‌هایی است که به محیط‌زیست آسیب زند. البته در مورد مفهوم ضرر در کشورهای مختلف، اختلاف نظر وجود دارد، اما بر اساس یک قاعده مشهور، در صورت وجود شرایط زیر، جرایم زیست‌محیطی فرامرزی تحقق می‌یابند:

• انجام رفتارهای مجرمانه در مرزهای داخلی کشورها.

• نفوذ آلودگی در سطح جهانی و بین‌المللی.

• انواع آلودگی‌های آب، هوا و زمین و رفتارهای مخرب زندگی

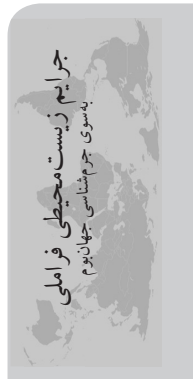
حیوانات.

۳- البته، جرم‌شناسان سبز با بسط مفهوم ضرر، جرایم این حوزه را شامل موارد زیر نیز می‌دانند:

• هرگونه ضرر به بشر، محیط‌زیست و زندگی حیوانات ولو آن‌که

در قوانین، جرم‌انگاری نشده باشد.

• ضررهای زیست‌محیطی که توسط دولت‌ها و شرکت‌های فراملی،



¹- Environmental criminology

²-Environmental or green crimes

به وجود می‌آیند.

۴- **جرم‌شناسی جهان‌بوم** به عنوان زیر مجموعه‌ای از جرم‌شناسی سبز تمرکز خود را بر تحلیل عدالت زیست‌محیطی، ضرر، جرم زیست‌محیطی فراملی و موازین عدالت قرار داده است. آنچه جرم‌شناسی جهان‌بوم را از رشته‌های مرتبط این حوزه جدا می‌کند، بررسی ملاحظات زیست‌محیطی در تعریف ضرر و توجه به چشم‌اندازهای جهانی در خصوص وقایع و چالش‌های زیست‌محیطی است. این قلمروی مطالعاتی با تکیه بر برخی ضررهای مهم، تهدیدهای علیه سعادت بشر از جمله تغییرات اقلیمی، کاهش تنوع زیستی و آلودگی را شرح می‌دهد. با وجود این، مهم‌ترین مباحث مطرح شده در جرم‌شناسی جهان‌بوم عبارتند از: تحلیل نظام جرم‌انگاری جرایم زیست‌محیطی فراملی، شناسایی بزه‌کاران، تحلیل جرم‌شناسانه ارتکاب جرم توسط آن‌ها و بزه‌دیدگان این قلمرو.

۵- یکی از رسالت‌های خطیر جرم‌شناسان جهان‌بوم، **نظریه‌مهندسازی مناسبات قدرت در فرایند جرم‌انگاری** است. به باور متخصصان این حوزه، از یک‌سو، قانون تعیین‌کننده خوبی‌ها و بدی‌ها است و از سوی دیگر، سیاست‌گذاری عمومی در وضع قوانین، تحت تأثیر فشارهای طبقه فرادست قرار دارد. بنابراین، ماهیت فرایند جرم‌انگاری تبلور منافع گروه‌های قدرت در وضع قوانین جنایی و تداوم هژمونی طبقه فرادست است. بر این اساس است که دانشمندان جهان‌بوم در فرایند جرم‌انگاری به مباح بودن رفتارهای زیان‌بار برخی گروه‌ها از جمله رفتارهای شرکت‌های بازرگانی و کارگزاران دولتی اشاره می‌کنند. همان‌طور که می‌دانیم، در تمامی نظام‌های حقوقی جرم توسط دولت تعریف می‌شود. بر این اساس، می‌توان جرم را مفهومی سیاسی دانست. دولت‌ها با توجه به مبانی مشخصی چون پدرسالاری^۱، اخلاق‌باوری قانونی^۲ و اصل ضرر^۳، برخی رفتارها را جرم می‌انگارند. شواهد موجود نشان می‌دهد که



^۱ -Paternalism

^۲ -Legal morality

^۳ -Harm principle



دولت‌ها در تعریف جرم به رویکردهای ابزارگرایانه^۱ متوسل می‌شوند. بدین گونه که در نظام جرم‌انگاری^۲ با مصلحت‌اندیشی^۳ و در نظر گرفتن مسائل سیاسی و فرهنگی، موازین عدالت را در فرایند قانون‌گذاری نقض می‌کنند. بر این اساس گروه‌های منتخب، با استفاده از سازوکارهای قدرت سیاسی و کنترل از بالا به پایین^۴، در پی حفظ مبانی فکری خویش برمی‌آیند و رفتارهای ناشایست خود را جرم‌انگاری نمی‌کنند. بر اساس مطالعات انجام شده، عمده جرایم زیست محیطی فرامرزی توسط دولت‌ها و شرکت‌های قدرتمند^۵، ارتکاب می‌یابند. بنابراین، می‌توان این نتیجه را گرفت که از یک سو، عمده جرایم زیست محیطی فرامرزی توسط دولت‌ها ارتکاب می‌یابند و از سوی دیگر، آن‌ها خود مسئول نظام جرم‌انگاری اند. طبیعی است که در این حالت، دولت رفتارهای ناشایست خود را جرم تلقی نکند؛ زیرا جرم‌انگاری رفتارهای دولت، علاوه بر آن‌که انتقادات بسیاری را متوجه آن می‌کند، رفته رفته پایه‌های حکومت را نیز سست می‌کند. در این بستر، نظام جرم‌انگاری ابزاری در دست دولت است که به جای تحقق عدالت، به تداوم نظام سیاسی کمک می‌کند. از سوی دیگر، شرکت‌های قدرتمند نیز مرتکب بسیاری از جرایم زیست محیطی فرامرزی می‌شوند، اما عمده ضمانت‌اجراها در قبال قانون‌شکنی شرکت‌ها در حوزه آلودگی‌های زیست محیطی، ضمانت‌اجراهای مدنی^۶ است. این امر نیز بر اساس رویکردهای ابزارگرایانه در نظام جرم‌انگاری توجیه می‌شود. بر این اساس، لابی گروه‌های قدرت - ثروت موجب می‌شود تا رفتارهای مخرب گروه‌های متنفذ اجتماعی، جرم‌انگاری نشوند. این امر، به خوبی بازتاب تأثیر گروه‌های قدرت و مصداق مناسبات آن در فرایند جرم‌انگاری است.

۶- یافته‌های پژوهش‌های صورت گرفته در جرم‌شناسی جهان‌بوم نشان می‌دهد که

¹ -Instrumental approaches

² -Criminalization system

³ -Pragmatism

⁴ -Top-Down control

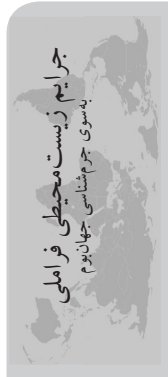
⁵ -Powerful corporates

⁶ -Civil sanctions

عمده جرایم زیست‌محیطی فراملی توسط دولت‌ها و شرکت‌های قدرتمند ارتکاب می‌یابند. اما دلیل این امر چیست؟ جرم‌شناسی جهان‌بوم در تحلیل چرایی ارتکاب جرایم زیست‌محیطی توسط شرکت‌ها به شاخص فرهنگ سازمانی نظر دارد. بر اساس شواهد موجود، برخی حوزه‌های صنعتی (و برخی از شرکت‌ها در صنعت‌های مختلف) با در اختیار داشتن مشکلات هنجاری و فرهنگی، تمایل به نقض قوانین زیست‌محیطی دارند و از این‌رو جرایم در این حوزه‌های صنعتی، صرف‌نظر از رفتارهای فردی کنش‌گران شرکتی افزایش می‌یابد. بنابراین، علت ارتکاب جرم زیست‌محیطی در شرکت‌ها و حوزه‌های صنعتی، وجود فرهنگ جرم است که منجر به تأیید هنجاری رفتارهای غیرقانونی و ساختار تشویقی جهت انجام این رفتارها می‌شود. شرکت‌ها با ارائه اصول راهنمای هنجاری، اجازه ارتکاب رفتارهای مخرب محیط‌زیست را تحت شرایط مشخص به کنش‌گران خود می‌دهند و مشوق‌ها و ضمانت‌اجراهایی را جهت انجام یا سرپیچی از این هنجارها در نظر می‌گیرند. به بیان دیگر، ارتکاب جرایم این حوزه به علت انگیزه متفاوت در کنش‌گران شرکتی نیست، بلکه فرهنگ جرم‌زای شرکتی دلیل انجام جرم است. نتایج پژوهش‌های صورت گرفته در این زمینه نشان می‌دهد که شرکت‌ها نه تنها از قوانین تبعیت نمی‌کنند، بلکه از نقض آن‌ها نیز حمایت می‌نمایند. بنابراین، ساختارهای داخلی و فرهنگ سازمانی حاکم بر شرکت‌ها، شاخصه جرم‌زایی و نقش کلیدی در بروز رفتارهای مجرمانه زیست‌محیطی دارد. علت ارتکاب جرم توسط دولت‌ها را نیز می‌توان در شاخص رقابت تجاری اقتصاد سرمایه‌داری جهانی جست‌وجو کرد.

۷- توجه جرم‌شناسی جهان‌بوم به مباحث بزه‌دیده‌شناسانه، قلمروی بزه‌دیده را در نظام عدالت کیفری افزایش داده است. بزه‌دیده‌شناسی جریان غالب تنها بزه‌دیدگی انسان را می‌پذیرفت، اما در اثر تلاش‌های جرم‌شناسی جهان‌بوم، امروزه بزه‌دیدگی گونه‌های جانوری و گیاهی نیز به رسمیت شناخته شده است. این امر علاوه بر آن‌که با مفهوم عدالت زیست‌محیطی سازگار است، در قلمروی مطالعاتی بزه‌دیده‌شناسی، رشته‌ای نوین تحت عنوان «بزه‌دیده‌شناسی زیست‌محیطی (جهان‌بوم)» را به





وجود آورده است. به باور بزهدیده‌شناسان جهان‌بوم، الگوی انتخاب بزهدیده جرم زیست‌محیطی محصول فرایندهای سیاسی و اجتماعی است. از منظر اندیش‌مندان این حوزه، از یک‌سو، شرکت‌های ثروتمند، جرایم زیست‌محیطی خود را در مناطق کم و نابرخوردار مرتکب می‌شوند. بر اساس مطالعات انجام شده در ایالات متحده، شرکت‌ها این رفتارها را در مناطق سیاه‌پوستان انجام می‌دهند؛ زیرا آن‌ها نسبت به این موضوع آگاهی دارند که پاسخ‌های کیفری در پرتو رنگ بزهدیده برخوردارهایی متفاوت را در پی خواهد داشت. لذا می‌توان الگوهای افتراقی بزهدیدگی را در این بستر مشاهده کرد. با وجود این، مطالعات انجام شده این گفته را ثابت می‌کند که قشر نابرخوردار (عموماً ساکنان بومی) و سیاه‌پوستان دارای کم‌ترین آمار جرم زیست‌محیطی هستند و در عوض بیش‌ترین آسیب‌پذیری و بزهدیدگی را به خود اختصاص داده‌اند. ضعف قشر محروم در پیگیری‌های قضایی و عدم توازن قدرت میان این افراد و شرکت‌ها، عموماً راه‌گریز بزه‌کاران از عدالت کیفری را فراهم می‌کند. از سوی دیگر، یافته‌های پژوهش‌ها نشان می‌دهد که هزینه بزهدیدگی ناشی از جرایم زیست‌محیطی به مراتب بیش‌تر از جرایم خیابانی است، اما حساسیت‌های عمومی در قبال آن بسیار ناچیز است. دلیل این امر را می‌توان در نسبت دادن فجایع زیست‌محیطی به امور ماورایی و طبیعی، فشارهای نظام سرمایه‌داری و فقدان آگاهی عمومی جست‌وجو کرد. با وجود تمامی این مباحث، بزهدیده‌شناسان جهان‌بوم معترفند که قادر به شناسایی انواع مختلف بزهدیدگی‌های زیست‌محیطی نیستند. شاید بتوان با به‌عاریت گرفتن ایده جرم‌شناسی محکومان زندانی، انواع ضررهای موجود در این قلمرو را در پرتو تأسیس گرایش مستقل تحت عنوان «جرم‌شناسی بزهدیدگان زیست‌محیطی» شناسایی کرد.

پسگفتار

کتاب حاضر «جرایم زیست‌محیطی فراملی: به سوی جرم‌شناسی جهان‌بوم» یکی از آثار برجسته پروفسور راب وایت، استاد دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه

تاسمانیای استرالیا است. ایشان صاحب بیش از سی جلد کتاب و صد مقاله در نشریه‌های معتبر علمی در سطح جهان هستند. برخی از آثار پروفیسور راب وایت که در قالب کتاب و مقاله به چاپ رسیده اند، عبارتند از: «جرم، بزهکاری و عدالت کیفری»، «جرم زیست‌محیطی و تضاد اجتماعی»، «جرم زیست‌محیطی و بزه‌دیدگان آن»، «جرم‌شناسی سبز»، «جرم‌شناسی سبز: درآمدی بر ضررهای زیست‌محیطی»، «تغییرات اقلیمی از دریچه مباحث جرم‌شناسانه»، «ضرر زیست‌محیطی جهانی: رویکردی جرم‌شناسانه»، «تعقیب کیفری دفع غیرقانونی پسماند» و ... گرچه آقای لینیچ آغازگر مباحث مربوط به جرم‌شناسی سبز در سطح جهان بوده اند، اما امروزه به حق می‌توان لقب «پدر جرم‌شناسی سبز» را به پروفیسور وایت اعطا کرد. تمرکز مطالعاتی ایشان بر جرم‌شناسی سبز و عدالت زیست‌محیطی نه تنها رویکردهای نوینی را برای جرم‌شناسی به ارمغان آورده، بلکه دریچه‌های نوین پژوهش را برای اندیش‌مندان این حوزه در سطح جهان گشوده است.

در پایان بر خود لازم می‌دانم از حمایت‌های صادقانه سرتیپ دوم پاسدار مسعود رضوانی رئیس محترم پلیس بین‌الملل نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران و اعضای محترم شورای پژوهشی این نهاد، به ویژه جناب سرهنگ صمد عباسی و جناب سروان قادر زارع مهدوی تقدیر و تشکر نمایم. جا دارد از دوست عزیزم، پژوهش‌گر جوان عرصه مطالعات انتقادی و جرم‌شناسی سبز و پیشگام این قلمروی مطالعاتی در کشور، جناب آقای حمیدرضا گرجی فرد، دانش‌آموخته مقطع کارشناسی ارشد رشته حقوق محیط‌زیست از دانشگاه شهید بهشتی نیز به نیکی یاد کنم. همکاری خالصانه ایشان در بخش‌های مختلف برگردان کتاب حاضر را هیچ‌گاه فراموش نخواهم کرد و برای ایشان در حوزه مطالعات انتقادی بهترین‌ها را آرزو می‌کنم. در نهایت، وظیفه خود می‌دانم از پروفیسور راب وایت تشکر کنم. ایشان با تقوای علمی و اخلاق انسانی از آغاز ترجمه این کتاب تا انتهای آن، همواره مشوق و راهنمای من بودند. پاسخ به رایانامه‌ها در مدت زمانی بسیار کوتاه، مشورت با یک دانشجوی غربیه در مورد قسمت‌های مختلف کتاب پیش‌رو، تواضع



و فروتنی مثال‌زدنی، استقبال از بسط دانش و تلاش خالصانه جهت پیشرفت دانشجو از خصوصیات قابل ستایش پروفسور وایت است. اکنون به جرأت می‌توانم اعتراف کنم که آشنایی با پروفسور وایت و تشویق‌ها، راهنمایی‌ها و اخلاق ایشان، نه تنها انگیزه اصلی انجام این کار شد، بلکه دوره‌ای نوین و البته پرامید را در زندگی علمی حقیر رقم زد.

حمیدرضا دانش‌ناری

مشهد، ۲ فروردین ماه ۱۳۹۴ خورشیدی

